

В'ячеслав Засенко

доктор пед. наук, заступник директора

Інституту спеціальної педагогіки АПН України

Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими
Потребами

Система освіти в нашій державі унормована законодавчо. Йдеться про такі документи як Закон "Про освіту", Закон "Про загальну середню освіту", Програму "Освіта (Україна ХХІ століття)", Програму "Діти України" і т. д.

Основні положення офіційних державних документів у галузі освіти безпосередньо стосуються освіти осіб з особливостями психофізичного розвитку, тобто спеціальної освіти.

Визнання Україною Конвенції ООН про права дитини та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей посилило увагу громадськості до проблем дітей-інвалідів, дітей з особливостями психофізичного розвитку, викликало необхідність створення найсприятливіших умов їхньої інтеграції в систему сучасних суспільних відносин. Незважаючи на тимчасові кризові явища в суспільному і духовному розвитку, в Україні вживається всіх необхідних заходів не тільки для того, аби зберегти набутий досвід спеціальної освіти, але й примножити його, виробити сучасні технології корекційно-компенсаторної роботи із зазначеною категорією дітей, створити умови для реалізації їхнього права на вибір типу навчального закладу та змісту і форми освіти.

В нашій державі створено чітку диференційовану систему спеціальних навчально-виховних закладів (в тому числі дошкільні й середні спеціальні) восьми типів, для кожної із категорій дітей, що мають ті чи інші особливості психофізичного розвитку (глухих, слабочуючих, сліпих, слабозорих, дітей з порушенням опорно-рухової сфери, затримкою психічного розвитку, обмеженими розумовими

можливостями, мовленнєвими вадами). Окрім цього при масових навчальних закладах (як то: ПТУ, технікуми, вузи) відкрито певну кількість спеціальних груп, що дозволяє таким дітям здобути бажаний рівень освіти і професійно-трудової підготовки. Система спеціальних навчально-виховних закладів відповідає структурі загальної (масової) освіти. Тобто, реалізується ідея неперервності.

Цілком природнім є те, що в кожній ланці спеціальної освіти є свої успіхи і нерозв'язані проблеми. Тож, коротко про них.

- Об'єктом особливої уваги держави є діти з особливостями психофізичного розвитку дошкільного віку (від 2 до 7 років). Щоб забезпечити їхній розвиток і підготовку до шкільного навчання створено розгалужену мережу спеціальних дошкільних закладів (близько 180) та спеціальних груп (близько 1400) при дитячих садках звичайного типу, де загалом перебуває понад 75 тисяч дітей.

До здобутків спеціального дошкілля можна віднести наступне:

- останнім часом зросла мережа спеціальних дошкільних закладів і спеціальних груп при масових дитсадках;
- успішно функціонують дошкільні відділення при спеціальних школах-інтернатах, що сприяє забезпеченню наступності в освіті;
- організовано диференційоване навчання типових категорій дітей з особливостями психофізичного розвитку дошкільного віку;
- завдяки ефективній роботі зональних і центральної психолого-медико-педагогічних консультацій покращився відбір дітей до відповідних дошкільних закладів;
- певним здобутком є розробка нового змісту навчання і виховання окремих категорій дітей з особливостями

психофізичного розвитку дошкільного віку;

– налагоджено підготовку кадрів для спеціальних дошкільних закладів;

– спеціальна дошкільна педагогіка відбулася як галузь.

До не до кінця розв'язаних проблем слід віднести проблему своєчасного виявлення та обліку таких дітей, з метою надання якомога ранньої корекційної допомоги.

Недостатньо розробленими на сьогодні є питання, так званої "перед дошкільної" педагогіки (до 2-х років). Йдеться про проведення додаткових досліджень з цією віковою групою дітей, забезпечення необхідною науково-методичною літературою дефектологів-практиків, надання консультацій батькам таких дітей тощо.

Існує низка нерозв'язаних питань, пов'язаних із навчанням дошкільників, котрі мають суміжні (складні) вади.

- Наступна, основна ланка спеціальної освіти – загальноосвітня спеціальна школа-інтернат. В Україні функціонує близько 400 таких навчальних закладів для всіх (восьми) категорій дітей з особливостями психофізичного розвитку (понад 60 тис. дітей). До успіхів цієї ланки спеціальної освіти можна віднести наступне:

- практично всі діти дошкільного віку охоплені навчанням;

- здійснюється диференційоване навчання основних категорій дітей з особливостями психофізичного розвитку;

- більшість випускників – успішно інтегрується в суспільство, продовжує освіту і т. ін.

- останнім часом розроблено Концепцію Державного стандарту спеціальної освіти і, власне, сам Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку.

- важливим питанням також є розробка критеріїв оцінювання навчальних досягнень (виходячи із 12-бальної системи). Такий проект підготовлено і подано на апробацію. Базуючись на загальних принципах він враховує специфіку оволодіння знаннями дітьми з особливостями психофізичного розвитку.

Водночас є й нагальні проблеми, котрі потребують свого розв'язання. Перш за все йдеться про запровадження нового змісту освіти дітей з порушеннями розвитку відповідно до Державного стандарту. Це глобальне завдання, до розв'язання якого окрім Інституту спеціальної педагогіки АПН України будуть залучені представники МОН України, відділ навчально-методичного забезпечення корекційної освіти Науково-методичного центру середньої освіти та ін.

Поряд з цим існують й інші питання, як-то:

- потребує вивчення питання введення іноземної мови та мови жестів у школах для дітей з порушеннями слуху.
- є потреба зміни і розширення профілів професійно-трудової підготовки (адже близько 30% випускників змінює їх в перші 1-2 роки). Цікаве питання – створення центрів для обдарованих дітей, що мають особливості розвитку та ін.

Принагідно зазначити, що повну загальну середню освіту юнаки і дівчата з особливостями психофізичного розвитку можуть здобувати шляхом навчання у спеціальних середніх професійно-технічних училищах, технікумах, ліцеях (та спеціальних групах при таких масових навчальних закладах), а також у спеціальних вечірніх та заочних школах.

Останнім часом спостерігається позитивна тенденція до збільшення кількості спеціальних навчальних закладів для осіб з особливостями психофізичного розвитку та спеціальних груп при "масових" технікумах, училищах тощо. Це надає можливість учням окремих категорій здобувати бажаний рівень освітньої і професійної підготовки.

Водночас із цілої низки об'єктивних причин дещо зменшилася кількість (а відтак знизилася і роль) спеціальних вечірніх і заочних шкіл, які до недавнього часу користувалися значним авторитетом серед молоді, зокрема, із сенсорними порушеннями.

- І, нарешті, остання ланка освіти – вища. В Україні її здобувають окремі категорії осіб з особливостями психофізичного розвитку шляхом індивідуально-трудового навчання в таких відомих університетах як педагогічному імені М. П. Драгоманова, політехнічному, інженерно-будівельному та ін. Добре зарекомендував себе міжнародний університет розвитку людини "Україна", в якому здобуває найсучасніші професії значна кількість студентів із сенсорними вадами та порушеннями опорно-рухової системи.

- Останнім часом приділяється увага, так званим, закладам нового покоління, закладам інтегрованого типу. В Україні вже функціонує понад 30 навчально-реабілітаційних закладів як державного, так і громадського підпорядкування. (Львів, Київ, Миколаїв, Чернігів, Вінниця, Херсон та ін.). Добре себе зарекомендували школи-дитсадки (Дніпропетровськ, Херсон, Луцьк), навчально-реабілітаційний центр для слабочуючих "Левеня" (Львів), гімназія для сліпих дітей (м. Харків) та ін. Окремі школи-інтернати (Харківська для глухих дітей, Одеська № 101, Київська № 15 та ін.) одержали статус експериментального педагогічного майданчика і розгорнули новаторську діяльність, спрямовану на пошук нових технологій навчально-лікувального, корекційно-компенсаторного процесів.

- Принципово важливим для вітчизняної теорії і практики спеціальної освіти є розробка та наукове обґрунтування понятійного апарату. Серед науковців, практиків і особливо серед батьків дітей з особливостями психофізичного розвитку сформувалася точка зору, що термін "дефектологія" є некоректним, а означення дефективна, неповноцінна, аномальна і т. ін. принижують гідність дитини, шокують батьків, морально і психологічно знецінюють особистість. Саме тому в наукових публікаціях частіше вживаються такі терміни: "діти зі спеціальними потребами", "діти із особливими освітніми потребами", "неповно справні" тощо.

У міжнародній практиці немає однозначного підходу до позначення тих чи інших реалій, пов'язаних з діяльністю спеціальних закладів. У різних країнах наука про навчання і виховання дітей з розладами психофізичного розвитку має такі назви як "реабілітаційна педагогіка", "педагогіка спеціальної школи", "корекційна педагогіка", "ортопедагогіка" тощо. І це видається цілком природнім. Адже глухі чи сліпі діти є інваліди, але називати їх дефективними було б неправомірно, оскільки за умови спеціальної корекційно-реабілітаційної роботи вони досягають досить високого рівня розвитку й успішно інтегруються в суспільство. Це стосується і решти категорій дітей, зокрема тих, що мають затримку психічного розвитку, мовленнєві вади тощо.

Тож, на часі вироблення такої термінології, яка б не виступала перешкодою в освіті і розвитку цієї категорії дітей, попереджувала дискримінацію за ознаками, пов'язаними з тією чи іншою індивідуальною характеристикою дитини чи її сім'ї, яка б морально не пригнічувала ні самої дитини, ні її батьків.

В Інституті спеціальної педагогіки науковцями започаткована діяльність і в цьому напрямі. Підготовлено і аргументовано відповідну термінологію, проводиться широка роз'яснювально-агітаційна робота.

Як бачимо, спеціальна освіта в Україні як і освіта взагалі

перебуває у стані постійного пошуку, оновлення й удосконалення. Успіх цього процесу визначальною мірою залежить від розуміння кінцевої мети, спільних зусиль практичних працівників, науковців, усієї педагогічної громадськості.